

TRANSITION

Transition Promotion Program

Моніторинговий звіт
"УНІВЕРСАЛЬНИЙ СОЛДАТ"

Київ, липень 2022

Автори: Валентина Потапова, Марія Суляліна, Олег Охредько,
Сергій Мовчан

Верстка та дизайн: Макс Афанасьєв

**Моніторинговий звіт “Універсальний солдат”/ В. Потапова,
М. Суляліна, О. Охредько, С. Мовчан – Київ: ЦГП “Альменда” 2022. – 22 с.**

Моніторинг підготовлено Центром громадянської просвіти “Альменда” в рамках проєкту «Хроніки зруйнованого дитинства». Проєкт реалізується за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Чеської Республіки в рамках Transition Promotion Program.

Погляди, репрезентовані у цьому матеріалі, належать авторам і не відображають офіційну позицію МЗС Чеської Республіки.

Центр громадянської просвіти «Альменда» (ЦГП «Альменда») – громадська організація, зареєстрована в Ялті 2011 року. До 2014 року пріоритетним напрямком діяльності організації була просвіта в сфері прав людини. В 2014 році через окупацію Криму організація змушена була переїхати до Києва. На сьогодні пріоритетними напрямками діяльності організації є забезпечення систематичного збору точної, своєчасної, перевіреної інформації про brutальні порушення, вчинених щодо дітей в ситуаціях збройного конфлікту.

Для підготовки моніторингових звітів ЦГП «Альменда» керується принципами об’єктивності, достовірності та своєчасності.

Детальніше про Центр громадянської просвіти «Альменда»:
<http://almenda.org>

Контакти для зауважень і пропозицій
Електронна пошта: almenda.ngo@gmail.com

РЕЗЮМЕ

Мілітаризація та знищення української ідентичності дітей на окупованих територіях не припиняється і в літній період.

Не маючи доступу впливати на свідомість дітей через формальну освіту в канікулярний період, російська та окупаційна влада використовують для цього літні табори та інші позашкільні активності.

Так літні табори використовуються для знищення української ідентичності, формування викривленого уявлення про історичні події, пропаганди добровільної служби в збройних силах країни-окупанта та формування підтримки повномасштабного вторгнення РФ в Україну. У липні в таборах Криму відпочивали діти з півострова, окупованих територій Запорізької, Херсонської, Луганської, Донецької областей та діти військових, які воюють на території України.

Частина таборів має тематичний фокус, спрямований на формування російської ідентичності, патріотичне виховання та популяризацію військових і силових професій.

У той же час низка таборів прицільно спрямована на підготовку з дітей солдат. Це і воєнно-патріотична програма «Гірський стрілок», табір «Юнармієць», тематична зміна в таборі в «Ласпі» «Ростемо патріотами», тематична козака зміна в таборі «Дельфін», військово-польові збори на території коси Беляус. Програми цих таборів схожі між собою та включають стройову та фізичну підготовку, захист від зброї масового ураження, стрільбу з пневматичної гвинтівки, метання навчальної гранати, основи надання першої допомоги, розбирання-складання АК, спорядження магазину навчальними патронами. Окрім того, у таборах відбуваються ігри-симуляції воєнних ситуацій.

Крім самих таборів, у липні в Криму відбувались тематичні заходи, спрямовані на героїзацію російських та радянських військових і мілітаризацію дітей на півострові. На подібні заходи запрошують військових, учасників війни в Україні, яких представляють дітям як героїв, які «звільняють Україну від нацизму».

У сукупності всі ці дії окупаційної влади спрямовані на знищення української нації на окупованих територіях як такої та створення мотивації у дітей з окупованих територій добровільно йти на службу до збройних сил РФ.

Подібні дії Росії є порушеннями:

- **статті 26** Загальної декларації прав людини, яка встановлює, що освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами;
- **статті 13** Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, яка також піднімає питання освіти;
- **статті 20** Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, у якій закріплено, що будь-яка пропаганда війни має бути заборонена законом;
- **статті 29** Конвенції про права дитини, яка вказує, що освіта дитини має бути спрямована на підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення;
- **статті 38, 39** Конвенції про права дитини, які направлені на захист дітей в умовах війни;
- **статті 50** Конвенції про захист цивільного населення під час війни (Четверта Женевська Конвенція), яка забороняє державі-окупанту, зокрема, заносити дітей до списків підконтрольних їй формувань або організацій, а також статті 51, яка забороняє пропаганду служби в армії країни, яка окупувала територію.

МЕТОДОЛОГІЯ

Пропонований моніторинговий звіт охоплює період 1 – 31 липня 2022 року.

Сфери дослідження: мілітаризація дітей на окупованих територіях; залучення дітей до дій, спрямованих на підтримку так званої спецоперації в Україні; знищення української ідентичності; асиміляція населення окупованих територій; знищення української системи освіти.

Географія: тимчасово окуповані території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь.

Моніторинг базується на відомостях:

- органів державної влади України;
- звітів громадських організацій;
- відкритих джерел тимчасово окупованих територій, а саме:
 - інформації, розміщеній на офіційних сайтах та на офіційних сторінках у соціальних мережах (включно з мережею ВКонтакте) так званого міністерства освіти тимчасово окупованої території;
 - офіційних статистичних даних Російської Федерації;
 - інформації, розміщеній на сайтах загальноосвітніх шкіл тимчасово окупованих територій;
 - публікаціях місцевих ЗМІ тимчасово окупованої частини Херсонської, Запорізької областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополь;
 - інформації, опублікованій у соціальних мережах.

ОБМЕЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ

Під час цього дослідження автори використовували лише доступні для них джерела. Робота з джерелами й аналіз інформації тривали до 30 червня 2022 року.

Інформація та повідомлення, які не вдалось верифікувати станом на дату публікації звіту, не було включено до пропонованого моніторингового огляду.

Для написання звіту авторами були використані дані, які знайдено в соціальній мережі «Вконтакте». Це зумовлено тим, що після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України більшість повідомлень представників окупаційної влади опубліковано саме в цій соціальній мережі і вона є фактично єдиним можливим джерелом доступу до інформації.

Інформація, представлена у звіті, висвітлена з метою фіксації злочинів Російської Федерації та боротьби з поширюваною нею дезінформацією.

ЛІТНІ ТАБОРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ «РОСІЙСЬКОГО ГРОМАДЯНИНА» ТА «УНІВЕРСАЛЬНОГО СОЛДАТА»

Російська Федерація продовжує знищувати українську ідентичність дітей та молоді на окупованих територіях і мілітаризувати свідомість українських дітей. У літній період основним інструментом для цього є дитячі та молодіжні табори.

У липні в таборах Криму «відпочивали» діти з окупованих Херсонської, Запорізької, Луганської та Донецької областей¹, а також діти військових^{2,3}, які беруть участь у війні на території України. Участь в одному таборі дітей з окупованих територій та дітей військових, які воюють на території України, є травматичним для українських дітей.

Такі дії можуть розглядатися з точки зору ч. 1 ст. 29 Конвенції про права дитини, яку РФ ратифікувала 23 серпня 1993 року, і де зазначено, що освіта дитини має бути спрямована на підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами. Перебування дітей, які постраждали від війни, та дітей виконавців міжнародних злочинів на території України прямо може вплинути на підготовку дітей.

Російська влада приділяла багато уваги участі та запрошенню дітей з новоокупованих територій Херсонської та Запорізької областей, а також так званих Луганської та Донецької народних республік в літні табори Криму⁴ та навіть на територію РФ^{5,6,7}. Про високий рівень зацікавленості говорить той факт, що путівки для дітей з Мелітополя передав особисто Міністр освіти РФ Сергій Кравцов.⁸ У свою чергу така зацікавленість свідчить про важливість для окупаційної влади використання таборів як інструменту знищення української ідентичності та мілітаризації дітей з окупованих територій.

1 [джерело](#)

[архів](#)

2 [джерело](#)

[архів](#)

3 [джерело](#)

[архів](#)

4 [джерело](#)

[архів](#)

5 [джерело](#)

[архів](#)

6 [джерело](#)

[архів](#)

7 [джерело](#)

[архів](#)

8 [джерело](#)

[архів](#)

За інформацією від директорки департаменту освіти ВДА Херсонської області Тетяни Кузьмич, 60 дітей Херсонської області їздили відпочивати в «Артек» та 61 дитина до Нахімовського військово-морського училища⁹. У 8 зміні «Артек» збирає друзів», яка пройшла з 15 липня по 5 серпня, взяло участь майже 200 дітей із так званих ДНР, ЛНР та 110 школярів з окупованих територій Запорізької та Херсонської областей.¹⁰ У таборі «Лучистий» у липні відпочивало 300 дітей з так званих ЛДНР.¹¹ 10 липня в таборі «Горизонт» відбулася зустріч севастопольських школярів з однолітками з так званих Луганської та Донецької народних республік.¹² Про участь дітей з окупованих територій материкової частини України відомо й в інших таборах, які відбулись у Криму.¹³

9 [джерело](#)

[архів](#)

10 [джерело](#)

[архів](#)

11 [джерело](#)

[архів](#)

12 [джерело](#)

[архів](#)

Програма таборів схожа між собою та здебільшого **спрямована на формування російської ідентичності**.

13 [джерело](#)

[архів](#)

Так у таборі «Гірський» була організована профільна зміна «Ростемо патріотами», під час якої відбувались **огляд строю** та пісні, **воєнізована естафета** «Дорога переможців», **спортивний конкурс «Готовий до праці та оборони»**, **вогнева підготовка**. Вожатими загонів виступили вихованці Юнармії.¹⁴

14 [джерело](#)

[архів](#)

У всеросійському дитячому центрі «Орленок» було проведено «Медіа лабораторію інноваційної патріотичної журналістики»¹⁵, організованої спільно з медіагрупою «Росія сьогодні»¹⁶. У лабораторії взяло участь 300 дітей та дорослих. Серед заходів, які відбулися, варто виділити майстер-класи професора НДУ «ВШЕ» Олега Дмитрієва¹⁷ на теми «Як розповідати історію, засновану на історичних фактах» і «Як перевіряти інформацію й розпізнавати фейки». Враховуючи те, що Олег Дмитрієв є радником МІА «Росія сьогодні», а агенція поширює провладні наративи, зокрема героїзацію комбатантів ДНР¹⁸, цілком доречним є припустити, що наповнення майстер-класів мало пропагандистський характер як в контексті висвітлення історичних фактів, так і в контексті того, що є фейком. Важливо також зазначити, що суть заходу – стимулювання молоді долучитись до поширення російських наративів через доступні для них канали комунікації.

15 [джерело](#)

[архів](#)

16 [джерело](#)

[архів](#)

17 [джерело](#)

[архів](#)

18 [джерело](#)

[архів](#)

До того ж у липні до «Орленка» приїздив десантний катер. Для дітей була проведена екскурсія судном, а військові моряки рекламували серед дітей професію військового та престижність захисту РФ.¹⁹ Такі дії можна розглядати як приховане вербування до служби в армії РФ.

19 [джерело](#)

[архів](#)

7 липня в таборі «Янтарний» МДЦ «Артек» відбувся правовий квест «300 років на сторожі закону» та історична реконструкція Нюрнберзького процесу^{20,21}. Заходи були присвячені 300-річчю створення Прокуратури РФ. Квест організували та провели представники Генеральної прокуратури РФ.²² Під час реконструкції Нюрнберзького процесу основна увага була привернена до засудження нацистської ідеології. Для контексту важливо зазначити, що російська пропаганда називає українців нацистами й усі заходи, спрямовані на засудження нацистської ідеології сьогодні в РФ та на окупованих нею територіях, мають на меті сформувати та посилити вороже ставлення дітей та молоді цих територій до населення підконтрольних уряду України територій.

Наприкінці липня знову ж в «Орленку» відбулась гра «Зародження незалежної прокуратури в Російській Імперії», яка, за словами самих ж організаторів, спрямована на розвиток інтересу до діяльності органів прокуратури та є частиною патріотичного виховання молоді.²³

20 [джерело](#)
[архів](#)

21 [джерело](#)
[архів](#)

22 [джерело](#)
[архів](#)

23 [джерело](#)
[архів](#)

ЧАСТИНА ТАБОРІВ, ЗМІН ТА ОКРЕМИХ ПРОГРАМ СПРЯМОВАНА ПРИЦІЛЬНО НА ПІДГОТОВКУ З ДІТЕЙ СОЛДАТ.

За наповненням програм подібні заходи нагадують за своїм змістом військові вишколи, ніж табори відпочинку. **Такі дії** ігнорують вимоги резолюції Ради Безпеки ООН (Резолюція 2250 (2015), ухваленої РБ 9 грудня 2015) щодо важливості усунення умов і факторів, які призводять до переростання радикалізації в насильство і войовничий екстремізм серед молоді, а також **створюють підґрунтя для подальшого вербування цих дітей до збройних сил країни-агресорки.**

Так на базі табору «Гірський» проходять тематичні зміни воєнно-патріотичної програми «Гірський стрілок». У 2022 році дати змін 22.06 — 12.07, 15.07 — 04.08, 07.08 — 28.08.²⁴ Учасниками можуть бути діти віком від 8 до 17 років. Програма повністю мілітаризована та спрямована на формування з дітей солдат, складається з 3 експедицій:

- Під час першої експедиції діти проходять уроки мечевого та лучного бою, індивідуальну тактику та взаємодію у строю, відбувається реконструкція «малих історичних битв», знайомство з «Наукою перемагати» А. Суворова та «Кодексом честі російського офіцера» тощо.
- Другий етап експедиції - це серія добових польових (гірських, лісових) виходів з повним набором навичок виживання в природному середовищі (розпалювання багаття, пошук палива, встановлення наметового табору, захист підходів і периметра тощо); пошук води, придатної для пиття, її очищення.
- Третій етап експедиції — тактична гра, у якій діти діляться на кілька груп розвідників, вчаться непомітно проводити розвідку в стані умовного супротивника, вирішувати поставлені перед ними «бойові» завдання, уникати групи переслідувачів, використовуючи досвід радянських бійців Другої світової війни на території Кримського півострова.

Під час програми відбуваються «штурмові» виходи на Еске Кермен, Бахчисарай та Мангуп-Кале, також дітей вчать надавати домедичну допомогу.²⁵

25 [джерело](#)
[архів](#)

У липні продовжували відбуватись зміни табору «Юнармієць»²⁶, учасниками яких стали діти як з окупованих територій, так і російські. Мета такої діяльності - пришвидшити асиміляцію українських дітей. Крім того, відбувався військово-історичний табір «Країна героїв». Під час змін **дітей навчали правил поведінки зі зброєю, організовували ігри-симуляції воєнних ситуацій, велика увага приділялася вихованню «справжнього патріота Росії», готового захищати РФ зі зброєю в руках.**

26 [джерело](#)
[архів](#)

Відео, як відбувався табір «Країна героїв».²⁷

27 [джерело](#)
[архів](#)

19 липня в таборі «Ласпі» відкрилась тематична зміна «Ростемо патріотами», яка тривала 21 день. У ній взяли участь 650 дітей, 50 з яких були з окупованої території Луганської області.²⁸ Під час зміни для дітей було проведено навчання першої медичної допомоги, курс початкової військової підготовки та туристично-краєзнавчого спрямування. Ранок починався з виконання гімну РФ. **Найбільш активних учасників зміни зарахували до лав Юнарії.**²⁹

28 [джерело](#)
[архів](#)

29 [джерело](#)
[архів](#)

Крім того, під час зміни в таборі «Ласпі» була реалізована програма **«Школа майбутніх командирів»**, підготовлена Юнарією.³⁰ Діти відвідували профільні заняття зі стрійової та фізичної підготовки, захисту від зброї масового ураження, стрільби з пневматичної гвинтівки, метання навчальної гранати, основи надання першої допомоги, розбирання-складання АК, спорядження магазину навчальними патронами.

30 [джерело](#)
[архів](#)

Організаторами табору було анонсовано, що під час освітньої програми Регіональне відділення ДТСААФ Росії міста Севастополя **на постійній основі влаштовуватиме стрілецьку підготовку для дітей.**³¹

31

джерело

архів

22 липня в дитячому таборі «Дельфін» відкрилась тематична козача зміна, учасниками якої були 363 дітей із кадетських козачьких класів та клубів військово-патріотичного виховання. Під час зміни діти знайомилися з козачькою культурою та традиціями, прикладними козачькими дисциплінами, відвідували уроки православ'я, займалися стройовою підготовкою.³²

З 18 по 1 серпня проходили військово-польові збори на території коси Беляус у Чорноморському районі. У зборах взяли участь учні кадетських класів та кадети з так званої Донецької народної республіки. Діти проходили навчання з вогневої, тактичної, військово-медичної, туристичної підготовки, несли постову службу. До того ж учасники зборів щодня дивились військово-патріотичні фільми.³³ Перегляд подібних кінокартин сильно впливає на свідомість дітей у контексті романтизації війни.

33 [джерело](#)
[архів](#)

ТРИВАЮТЬ ТЕМАТИЧНІ ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА ГЕРОЇЗАЦІЮ РОСІЙСЬКИХ ТА РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ТА МІЛІТАРИЗАЦІЮ ДІТЕЙ У КРИМУ.

1 липня з нагоди Дня ветеранів бойових дій та дня народження міністра оборони СРСР С. Соколова в Євпаторії було висаджено саджанець дуба. У заході взяли участь казаки, кадети, юнармійці міста. Також **долучились військові, які брали участь у воєнних діях в Україні після 24 лютого 2022 року**.³⁴

34 [джерело](#)
[архів](#)

На початку липня юнармійці міста Саки були долучені до заходу з нагоди відкриття монумента Воїну-визволителю.³⁵

35 [джерело](#)
[архів](#)

13 липня в Ялті пройшли спільні заняття для юнармійців-курсантів Асоціації ВПК ДТСААФ Росії у місті Ялта та вихованців проекту «Світ навички».³⁶

36 [джерело](#)
[архів](#)

15 липня ДБОУ ДО «Центр військово-патріотичного виховання учнівської молоді» спільно з територіальними комісіями у справах неповнолітніх та захисту їх прав міста Севастополя провели для дітей, які перебувають на різних видах обліку, квест-гру «Місто мужності та слави». У грі взяло участь 30 дітей.³⁷ Квест проходив наступним маршрутом: сходи на Матроському бульварі, пам'ятник капітану А. І. Казарському, карта-пам'ятник, присвячена подвигу екіпажу брига «Меркурій», фонтан «Хлопчик з корабликом», пам'ятник на честь століття винаходу радіо А. С. Поповим, капітанський місток, стіна з іменами Героїв Радянського Союзу, Меморіальна стіна на честь героя 1941-1942 рр.

37 [джерело](#)
[архів](#)

11 липня в Севастополі відбувся захід «Юнги флоту, ПРИВІТ!», під час якого дітьми було розгорнуто 16-метровий прапор. Захід проводився в межах військово-патріотичного морського проекту «Наш прапор-наша гордість»³⁸ до 28-річчя Дня державного прапора. Згідно з інформацією організаторів **основною метою проекту є демонстрація колективної роботи всіх організацій та органів влади міст-учасників для виховання в молоді поваги та гордості за країну та її героїв, формування основи патріотизму та розуміння важливості захисту та способів підтримки інтересів Росії у сучасному світі.**³⁹

38 [джерело](#)
[архів](#)

39 [джерело](#)
[архів](#)

На афіші заходу використані кольори георгіївської стрічки та символіка Z.

Наприкінці липня в Старому Криму для юнармійців Кіровського району була проведена воєнно-тактична гра «Лазертаг».⁴⁰

40 [джерело](#)
[архів](#)

23 липня юнарії Ніжньогірського, Бахчисарайського та Сімферопольського районів взяли участь у заході, організованому з нагоди повернення до постійного місця дислокації бійців Росгвардії, загону «Беркут». Звідки саме повернулись бійці, не уточнюється.⁴¹

41 [джерело](#)
[архів](#)

